

Юлія Заячук

*доцент кафедри загальної та соціальної педагогіки
Львівського національного університету імені Івана Франка*

ОСВІТНЯ ДІЯЛЬНІСТЬ ВИЩИХ УКРАЇНОЗНАВЧИХ ІНСТИТУЦІЙ КАНАДИ: ТЕНДЕНЦІЇ СЬОГОДЕННЯ ТА МОЖЛИВОСТІ ТВОРЧОГО ЗАСТОСУВАННЯ ДОСВІДУ

У статті проаналізовано питання сучасного розвитку та специфіки діяльності українознавчих інституцій у канадських університетах. Особливу увагу зосереджено на вивченні та аналізі найвагоміших навчально-методичних напрацювань цих інституцій та потенціалу їх творчого використання. Дослідження базується на теоретичному аналізі особливостей діяльності українознавчих інституцій у канадських університетах та результатах власних спостережень автора за процесом викладання українознавчих дисциплін у канадських університетах.

Актуальність дослідження. Завданням сучасного етапу становлення незалежної української держави є розбудова національної системи освіти і виховання та її інтегрування у світовий і європейський освітній простір. Його вирішення потребує ґрунтовного вивчення та творчого використання народно-педагогічного досвіду багатьох поколінь українців, у тому числі й тих, що з різних причин і обставин змушені були емігрувати.

Життя українців поза межами України стало невід'ємною частиною історії українського народу. Більш-менш значні осередки перебування українців є на різних континентах, у понад 50 країнах, де проживає, за оцінками, від 10 до 20 мільйонів вихідців з України та їхніх нащадків. Це становить від п'ятої частини до третини загальної чисельності всіх українців світу [4, 5, 13].

Як засвідчує історія, українські етнічні спільноти в різних країнах світу за період свого існування досягли значних успіхів у багатьох сферах суспільного життя, зокрема в такій важливій, як освітньо-виховна. Повною мірою сказане стосується й тієї частини наших земляків, яка сьогодні вже визначилася як канадці українського походження.

Вищі українознавчі студії, як якісно новий рівень в організації рідношкільної освіти канадських українців, почали формуватися в Канаді у 40-х роках минулого століття. До цього привела сукупна дія низки факторів. Ми уже аналізували такі фактори у попередніх дослідженнях. Звернемося у цій роботі до питання сучасної діяльності українознавчих інституцій у канадських університетах.

Мета даної роботи – аналіз сучасного розвитку та специфіки вищих українознавчих студій канадських університетів та їх найвагоміших навчально-методичних напрацювань на основі теоретичного аналізу їх особливостей та результатів власних спостережень автора за процесом викладання українознавчих дисциплін у канадських університетах.

Перша на північноамериканському континенті кафедра українознавства була заснована у 1944 році у Саскачеванському університеті. Українознавчі інституції в системі вищої освіти Канади у своєму розвитку пройшли складний шлях від поодиноких курсів до розгалуженої системи навчальних програм і науково-дослідних центрів. Їхня діяльність впродовж другої половини ХХ ст. стала одним із вагомих факторів збереження культурної самобутності української канадської спільноти, підтримки рідномовної освіти українських поселенців та підготовки фахівців з українознавчих дисциплін вищого рівня кваліфікації.

Процес еволюції вищих українських канадських студій можна поділити на три етапи, зважаючи на домінанти їхнього розвитку на різних часових проміжках.

Першим етапом слід вважати 40-ві–60-ті роки ХХ ст., а його домінантами – зародження і становлення вищих навчальних українознавчих інституцій у канадських університетах та стійку тенденцію до збільшення кількості бажаючих вивчати україністику (на цьому етапі українську мову, граматику та літературу). Протягом першого періоду десять університетів Канади запровадили кредитні українознавчі курси до своїх навчальних програм. Це, крім уже названого Саскачеванського (1945), Манітобський (1949), Оттавський (1950), Торонтський (1954), Монреальський (1955), Альбертський (1960)

університети, а також університет Ватерлоо (1964), Ріджайни (1965), Лейкгеда (1966) та Карлтонський (1969) [2, 3, 11].

Як *другий етап* еволюції вищих українських канадських студій можна розглядати 70-ті роки ХХ ст. Його визначальна риса – найбільше поширення вищих українознавчих студій у канадських університетах. Значною мірою цьому сприяла започаткована урядом Канади у 1971 р. політика багатокультурності, що створила сприятливе правове поле для розвитку рідномовної освіти національних меншин. У середині 70-х, коли ця політика досягла найбільшого розмаху, українознавчі курси стабільно пропонували 12 університетів Канади. Першим серед університетів, які у 70-х роках запровадили україністику до своїх навчальних програм, був Макмастерський (м. Гамільтон). Протягом 1972–1974 років українські курси започаткували також університети Британської Колумбії, Калгарі, Віндзора, Йорка, Макгілла та Західного Онтаріо, у 1979 р. – університет Конкордія [11]. Важливо зазначити, що українознавчі курси викладалися на всіх трьох рівнях підготовки фахівців.

В середині 70-х років значно розширився спектр українознавчих курсів, які могли вивчати студенти на українських студіях. Крім української мови та літератури, що становили більшість серед пропонованих курсів, на бакалаврському рівні пропонувалися курси з української цивілізації, історії України, географії, політології й українсько-канадських студій [11]. Наприкінці другого періоду з'явилися нові напрямки у вивченні україністики – український фольклор, мистецтво, а також методика викладання української як другої мови [10]. Впровадження методики вважаємо дуже вагомим аспектом розвитку україністики в Канаді – ці курси стали особливо важливими для забезпечення висококваліфікованими учительськими кадрами двомовних українсько-англійських шкіл, які були відновлені в середині 70-х років.

Третій, сучасний, етап розвитку українознавчих інституцій у канадських університетах, на нашу думку, започаткували 80-ті роки ХХ ст. Його визначальними рисами стали дві тенденції. *Перша* – до зменшення кількості

студентів, які записувалися вивчати україністику, та до фактичного зосередження українознавчих студій у кількох вищих навчальних закладах Канади. На сьогодні різні українознавчі курси – мови, літератури, історії, географії, культури, фольклору, економіки, політології тощо пропонують університети Альберти, Манітоби, Саскачевану і Торонто.

Друга, не притаманна попереднім рокам, тенденція – це заснування українознавчих науково-дослідних інституцій – центрів, проектів, програм при канадських університетах, які були покликані підтримувати освітню діяльність навчальних українських канадських студій, яка неможлива без вагомого наукового забезпечення, та зберігати, примножувати і поширювати наукові знання про Україну й українців у Канаді й світі. Серед них один з найбільш важливих науково-дослідних центрів українознавства в Канаді – Канадський інститут українських студій при Альбертському університеті, заснований 1976 р.

Кожна епоха ставила свої ключові завдання перед українознавчими інституціями у канадських університетах, у різні періоди вони виконували відповідні функції. Свого часу, наприклад, українознавчі департаменти виконували зокрема і роль культурних центрів міста. Їх роль сьогодні – це, очевидно, збереження національної ідентичності української канадської спільноти. Тому сучасному етапу розвитку вищих українознавчих студій в Канаді притаманне оновлення українознавчих програм на вимоги часу та осучаснення методики викладання українознавчих курсів.

Так, наприклад, департамент сучасних мов і культурологічних студій Альбертського університету працює над розробкою нових курсів, які підпорядковуються новим потребам та зацікавленням студентів. З 2001-2002 н. р. пропонуються такі нові курси, як україномовний світ, українська мова в контексті, українська мова в медіа та Internet, українська мова на телебаченні і у фільмах, дитяча література українською мовою, переклад з української на англійську мову тощо. Пристосовуючи свої українознавчі програми до вимог часу, університети Манітоби та Торонто запровадили, зокрема, курси, присвячені українцям в Канаді, аспектам літературного перекладу з української

мови, культурі й цивілізації тощо. В основу реформування українознавчих програм канадськими університетами закладається ідея необхідності знання мови не тільки майбутніми філологами, а й представниками інших спеціальностей – медиками, адвокатами, політологами тощо.

З метою безпосереднього практичного ознайомлення з методикою викладання українознавчих дисциплін та підходами до викладання різних викладачів я спостерігала за організацією навчального процесу на різних українознавчих курсах у канадських університетах і була присутня на навчальних заняттях з української мови початкового, середнього, підвищеного рівня, вступ до української літератури, проведених Іриною Константюк (Манітобський університет), проф. Наталією Пилип'юк, проф. Олегом Ільницьким, Світлоною Крис, Романом Івашківим (Альбертський університет) та Іриною Меккей (Саскачеванський університет).

Вивчення мовних курсів всіх рівнів ведеться в контексті реальних життєвих ситуацій з акцентуванням основної уваги на живому спілкуванні, тобто розмовному компоненті мови. Значне місце у процесі вивчення мови посідає участь у дискусіях, студентські усні презентації на різні теми, чільне місце серед яких посідають, зокрема, теми, пов'язані з сучасною Україною. Вивчення нової лексики відбувається методами роботи студентів у парах і мікрогрупах, письмових тренувальних вправ з теми, вправ з перекладу на англійську. Для кращого розуміння сучасної розмовної мови в навчальному процесі використовуються фільми, відео кліпи, сучасні статті з популярних українських журналів і газет, живі телепрограми та мультимедійні україномовні джерела. Значне місце у забезпеченні навчального процесу займають обладнані комп'ютерами лінгвістичні кабінети, які використовуються для виконання практичних вправ та мовних тренінгів.

Літературні курси – це набагато більше, ніж розгляд окремих творів, це вступ до культури та історії. Наприклад, як зазначає проф. Манітобського університету М. Шкандрій у інтерв'ю, проведеному автором у Манітобському університеті (м. Вінніпег) в рамках науково-дослідного проекту, підтриманого

Канадським інститутом українських студій, він будує лекції навколо проблеми, яку треба зрозуміти, тобто через твір певного письменника роз'яснює специфічні питання щодо історії та культури України. Проф. М. Шкандрій підкреслює, що на підставі одного твору можна пояснити світогляд, історію відповідного періоду. Крім того, у навчальному процесі він намагається робити доступними для студента результати власних наукових досліджень.

За словами проф. Н. Пилип'юк з Департаменту сучасних мов і культурологічних студій Альбертського університету, висловленими в інтерв'ю, проведеному автором в рамках зазначеного проекту, на сьогодні є три основних зміни щодо викладання українознавчих літературних курсів у канадських університетах: (i) відхід від погляду на українську літературу як на таку, розвиток якої починається з XIX ст.; (ii) погляд на літературу в контексті культурологічних процесів, через живопис, музику, соціальне життя тощо; (iii) прагнення викладати літературу українською, а не англійською мовою.

За період багаторічної діяльності вищі українознавчі інституції Канади набули чималого педагогічного та навчально-методичного досвіду, а деякі із їхніх науково-педагогічних розробок, на нашу думку, можуть бути корисними і для сучасної України, особливо на даному історичному етапі, коли наша держава реформує свою національну систему освіти. На різносторонню увагу і творче використання в Україні заслуговують такі елементи навчального процесу.

Перше. Підходи до формування навчальних програм підготовки бакалаврів і магістрів. Система кредитів, обов'язкових та елективних курсів. Формування міждисциплінарних програм спеціалізації.

Підходи до формування навчальних програм підготовки бакалаврів і магістрів, які використовуються вищими українознавчими інституціями Канади [6-9, 16], є властивими для канадських університетів, але відрізняються від типових для теперішньої освітньої системи в Україні. Їм притаманна:

- гнучкість системи підготовки фахівців, коли крім обов'язкових, студентам пропонується велика кількість курсів на вибір. Найбільш характерною

особливістю українських мовних курсів, які пропонуються вищими українськими студіями Канади, є те, що їх можуть слухати студенти, які не мають жодних попередніх знань з української мови. Програми вивчення мови розробляються таким чином, щоб дати можливість бажаному, навіть починаючи з “нуля”, але послідовно вивчаючи мовні курси все вищого рівня, протягом трьох-чотирьох років досягнути достатнього ступеня володіння мовою;

- наявність у навчальних програмах серед курсів на вибір справді широкого спектру таких курсів однакової функціональної ваги, з яких студент може вибирати для вивчення ті чи інші залежно від своїх уподобань та практичних потреб майбутнього працевлаштування;

- наявність міждисциплінарних навчальних програм, які дозволяють студенту одночасно отримувати фахову підготовку з двох різних спеціальностей на різних департаментах чи навіть факультетах.

Використання аналогічних елементів навчального процесу у підготовці фахівців вищого рівня кваліфікації було би бажаним і в умовах сучасної України, оскільки надавало би студенту можливість краще пристосовуватися до вимог ринку праці.

Друге. Досвід застосування новітніх технічних засобів для забезпечення процесу навчання.

Варті практичної уваги інноваційні підходи до організації навчання у вищих українознавчих інституціях Канади – новітні форми організації навчання з використанням можливостей мультимедійних навчальних технологій, створення навчальних on-line курсів, пропонованих через Інтернет, пристосування інтернет-ресурсів до потреб вивчення мови.

У контексті сучасних мультимедійних розробок зацентруємо на використанні у навчальних цілях ресурсів мережі Інтернет і локальних університетських мереж. Серед Інтернет-розробок вищих українознавчих інституцій Канади на увагу заслуговують вільний короткий on-line курс “Українська Канада”, який розробляє і впроваджує проф. Д. Глинка (Центр українських канадських студій при Манітобському університеті) [15]; on-line

програми – “Український алфавіт” для курсу “Українська мова початкового рівня”, яка покликана допомогти студентам вчитися писати українською та розпізнавати мовні звуки та “Українські флеш-картки” з курсу “Українська мова в контексті” для перегляду, повторення і запам’ятовування української лексики та перевірки своїх знань, “Український Інтернет-опитувальник” для тестування з української граматики, які розробляє й впроваджує проф. О. Ільницький (Український центр мультимедійного інтерактивного навчання та електронних публікацій Альбертського університету). Серед розробок з використанням локальної університетської мережі відзначимо on-line програму мовних тренувань “Українські інтерактивні вправи” для перевірки правильності виконання завдань та програму “Відео Вісник” як допомогу при вивченні курсу “Українська мова в контексті” [14]. Локальна мережа дозволяє викладачу, спілкуючись зі студентом на відстані з допомогою комп’ютера, у режимі реального часу перевіряти правильність виконання завдань, повертати студенту матеріал з виправленнями і поясненнями.

Досвід мультимедійних ініціатив Українського центру мультимедійного інтерактивного навчання та електронних публікацій Альбертського університету, on-line інтернет-курсів Центру українських канадських студій Манітобського університету стає актуальним, зокрема, з огляду на те, що на сьогодні в Україні, з одного боку, комп’ютер займає все більш вагоме місце у навчальному процесі, а з іншого – все більшого поширення набуває дистанційна форма освіти, для якої засоби мультимедійного інтерактивного навчання стають ефективним інструментом спілкування викладача і студента.

***Третє.** Методика оцінювання роботи студента викладачем та викладача студентом.*

З доробків вищих навчальних українознавчих інституцій Канади можуть бути почерпнуті для практичного використання в Україні й підходи до оцінювання роботи студента, коли загальна оцінка за курс в обов’язковому порядку формується з оцінок за всі види робіт, які він виконує протягом семестру. Підсумковий екзамен дає, як правило, не більше 30 % від загальної

оцінки за курс. Нерідко цей елемент оціночно-результативного компоненту навчання взагалі відсутній. У підсумковій оцінці внесок кожного з видів поточної семестрової роботи – аудиторної активності, домашніх завдань, тестів у середині і кінці семестру, письмових есе, усних доповідей тощо – у кінцевий результат визначається у відсотках.

Вартим запровадження є також офіційне, регламентоване університетом, оцінювання роботи викладача студентом. В практиці канадських університетів загалом і вищих українських канадських студій зокрема, це зводиться до анонімного заповнення студентом стандартної анкети оцінки курсу та роботи викладача, обробкою даних якої займається відповідний підрозділ університету. Наприклад, анкета Саскачеванського університету містить 40 розділених на блоки питань, які охоплюють всі аспекти як навчального курсу, так і викладацької діяльності, і які передбачають стандартні відповіді типу: згідний; не згідний; категорично не згідний тощо. У окремому блоці пропонуються питання, на які студент має відповісти у довільній формі, як-то: “Що Вам подобається у цьому курсі?”, “Що Вам не подобається у цьому курсі?”, “Що найважливішого для себе Ви взяли з цього курсу?” тощо. Факт існування офіційного оцінювання роботи викладача студентами, а також рівень оцінки, на нашу думку, створює зворотній зв’язок у навчальному процесі, дозволяє об’єктивно, перш за все самому викладачеві, визначати плюси і мінуси своєї праці, а відтак стимулює постійну роботу над поліпшенням структури курсу, підвищенням педагогічної майстерності, вдосконаленням методики викладання та змісту дисципліни.

***Четверте.** Ідеї програми “Нова”, адаптовані для викладання других мов у шкільній системі України.*

Важливим напрямком діяльності й однією з найбільш важливих функцій вищих українознавчих інституцій протягом усього періоду їхнього існування залишалось методичне забезпечення україномовної освіти в Канаді.

Найбільш вагомими, новаторськими на свій час розробками канадських науковців-україністів стали розробки в галузі методичного забезпечення

викладання української як другої мови: зорово-слухова методика професора Яра Славутича та україномовна серія навчальних матеріалів для вчителів і учнів “Нова”, яку розробляє Методичний кабінет української мови КІУСу під керівництвом професора Оленки Білаш, одного із провідних у Канаді фахівців з навчання другої мови. Особливостями цих методик є те, що це не просто методики викладання української мови, а методики її викладання як другої мови у чужомовному етнокультурному середовищі [1]. Вони є максимально адаптованими для вивчення української мови переважно англomовним учнем чи студентом, який у повсякденному житті послуговується для спілкування переважно англійською мовою.

Суть методики Яра Славутича полягає, передовсім, у тому, що учень або студент уже з перших днів навчання, щойно познайомившись з абеткою, одразу починає говорити, стає активним учасником навчального процесу.

Своєрідним продовженням зорово-слухової методики викладання української мови як другої, її творчим розвитком стала у 80-ті роки оригінальна мовна навчальна програма, яка отримала назву “Нова”. “Нова” – це новаторська серія навчальних матеріалів для двомовних шкіл, яка допомагає дітям вивчати українську мову за принципом взаємодії.

На нашу думку, методика “Нова” з її нестандартними підходами до вивчення другої мови заслуговує на різносторонню увагу з наступних причин. Вона застосовує загальні принципи, які полегшують і пришвидшують процес вивчення мови в чужомовному оточенні. Позитивною стороною цієї методики є й те, що в рамках її застосування набуття мовних знань відбувається, в основному, через моделювання участі дітей у різних життєвих ситуаціях. “Нова” створена таким чином, що дозволяє, при потребі, її модифікацію. Це можна робити шляхом додавання або вилучення тих чи інших навчальних матеріалів відносно до базової навчальної програми, а також шляхом пристосування програми до конкретних умов навчання.

Зараз в Україні питання вивчення іноземних мов є дуже актуальним, а, відповідно, виникає потреба у пошуку ефективних шляхів його вирішення. У

цьому контексті методика “Нови” може дати добрі результати. Оскільки “Нова” була розроблена для вивчення української мови в англomовному середовищі, то найпростішою видається можливість її адаптації у “дзеркальному” відображенні – вивчення англійської в україномовному середовищі. При належному творчому опрацюванні вона, на нашу думку, може бути з успіхом використана для вивчення іноземних мов у школах України.

Завершуючи короткий аналіз освітньої діяльності вищих українознавчих інституцій Канади, можемо констатувати, що, пройшовши у процесі становлення і розвитку кілька етапів еволюції, вони на сьогодні займають свою нішу у системі університетської освіти Канади. Їхні науково-педагогічні розробки й потенціал з успіхом використовуються для задоволення культурно-освітніх потреб українських канадців і можуть прислужитися для творчого використання в сучасних умовах реформування системи освіти в Україні.

Summary

Yuliya Zayachuk

EDUCATIONAL ACTIVITIES OF HIGHER INSTITUTIONS OF UKRAINIAN STUDIES IN CANADA: CURRENT TRENDS AND CREATIVE USAGE CAPACITIES

This article is dedicated to study of up-to-date state of higher institutions of Ukrainian Studies in the Canadian Universities and their current particularities. Special attention has been concentrated at study and analysis of their educational and resource materials as well as their creative usage capacities. Research approach was based on the theoretical analysis and own observation of learning process within Ukrainian Studies Institutions at three Canadian Universities.

Аннотация

Юлия Заячук

ОБРАЗОВАТЕЛЬНАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ВЫСШИХ УКРАИНОВЕДЧЕСКИХ ИНСТИТУЦИЙ КАНАДЫ: ТЕНДЕНЦИИ СЕГОДНЯШНЕГО ДНЯ И ВОЗМОЖНОСТИ ТВОРЧЕСКОГО ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ОПЫТА

В статье проанализирован вопрос развития и специфики работы украиноведческих институций в канадских университетах. Особенное внимание сконцентрировано на изучении и анализе наиболее важных учебно-методических разработок этих институций и потенциала их творческого

использования. Исследование базируется на теоретическом анализе особенностей деятельности украиноведческих институций в канадских университетах и результатах собственных наблюдений автора за процессом преподавания украиноведческих дисциплин в канадских университетах.

Список літератури:

1. Білаш О. Історія “Нови” // Західньо-канадський збірник. Ч. 3 / Упоряд. Яр Славутич. – Едмонтон: НТШ, 1999. – С. 120-127.
2. Білецький Л. Українські піонери в Канаді, 1891-1951.– Вінніпег: Комітет українців Канади, 1951. – 128 с.
3. Буйняк О. Українська мова в Саскачеванському університеті // Північне сьайво: Альманах II / Упоряд. Яр Славутич. – Едмонтон: Славута, 1965. – С. 176-181.
4. Заставний Ф. Д. Українська діаспора (розселення українців у зарубіжних країнах). – Львів: Світ, 1991. – 120 с.
5. Кардаш П. Українці в світі. – К.; Мельбурн: Фортуна, 1995. – 424 с.
6. College of Arts and Science // University of Saskatchewan, Calendar 2002-2003. – Saskatoon, 2002. – P. 45-91.
7. Department of Modern Language and Cultural Studies: Germanic, Romance, Slavic: Guide for graduate students. – Edmonton: Graduate programs office, Modern Language and Cultural Studies, 2001. – 21 p.
8. Department of Modern Languages and Literatures // School of graduate studies and research. University of Ottawa, Calendar 1992-94. – Ottawa, 1992. – P. 657-663.
9. Faculty of Arts. University of Alberta // University of Alberta, Calendar 2002-2003. – Edmonton, 2002. – P. 97-135.
10. Kordan B. Ukrainian Studies Courses at Canadian Universities: Trends, Prospects and Implications. – Edmonton: CIUS, 1983. – 30 p.
11. Krawchenko B. Ukrainian Studies Courses at Canadian Universities: A report to the Canadian Institute of Ukrainian Studies, University of Alberta, Edmonton. – Edmonton; Toronto: CIUS, 1977. – 120 p.
12. Nedashkivska A. Ukrainian Issues // AATSEEL Newsletter. – 2002. – Vol. 45, № 1. – P. 15-18.
13. Ukraine and Ukrainians throughout the world: a demographic and sociological guide to the Homeland and its Diaspora / Ed. by A. Pawliczko. – Toronto; Buffalo; London: University of Toronto press, 1994. – 508 p.
14. <http://www.arts.ualberta.ca/~ukraina/NewMultiMediaSite/UmmHome.html>
15. http://www.umanitoba.ca/centres/ukrainian_canadian/courses/free/found/content/index.html
16. <http://webapps.cc.umanitoba.ca/calendar04/>